

לפרשת בא
הבחירה החופשית
הרב אלישיב סגל

"כי אני הכבדתי את ליבו"...

מה מייחד את האדם משאר היצורים?

כוחו? – ישנם יצורים חזקים יותר

יופיו? גם על כך ניתן להתווכח...

מוחו? קיימים מחשבים ורובוטים רבי עוצמה שה"מוח" שלהם חזק הרבה יותר.

מה אם כן מייחד אותו?

תשובה: יכולת הבחירה החופשית. האדם הוא היצור היחיד מכל הבריאה שיכול לבחור בין טוב לרע, (לבעלי החיים יש בחירה מאד בסיסית שקובה יותר לאינסטינקט). כח הבחירה כל כך חזק ומהותי – עד כדי כך שהאדם יכול גם לבחור ברע, בדברים שכנגד הטבע ואפילו בהחלטות שיפגעו בו עצמו!

ומכאן עולה קושייה חזקה בפרשותינו – כיצד ייתכן שהקב"ה שלל לחלוטין את בחירתו של פרעה, הכביד והקשה את ליבו כך שלא ירצה לשחרר את ישראל ועל ידי כך יענש עוד ועוד, הרי יש כאן שלילת בחירה חופשית שהיא מהותו של האדם!?

כך אומר המדרש: מדרש רבה, שמות, פרשה יג פסקה ג

"כי אני הכבדתי את ליבו", אמר ר' יוחנן: מכאן פתחון פה למינין לומר, לא הייתה ממנו שיעשה תשובה; שנאמר: "כי אני הכבדתי את ליבו!"

אמר ליה [=לן] ר' שמעון בן לקיש: ייסתם פיהם של מינים, אלא (משלי ג, לד): "אם ללצים הוא יליץ", שהקב"ה מתרה בו באדם פעם ראשונה, שנייה ושלישית, ואינו חוזר בו – הוא נועל לבו מן התשובה, כדי לפרוע ממנו מה שחטא. אף כך פרעה הרשע, כיון ששיגר הקב"ה ה' פעמים ולא השגיח על דבריו אמר לו הקב"ה: אתה הקשית ערפך והכבדת את לבך, הריני מוסיף לך טומאה על טומאתך. הווי: "כי אני הכבדתי את ליבו."

ואכן, אם נשים לב, ב 5 המכות הראשונות, פרעה סרב בעצמו לשחרר את ישראל בלי התערבות אלוקית ברצונו. לדוגמא: "ויחזק לב פרעה..."

רק לאחר שבחר שוב ושוב ברע – הוא נענש בכך שנשללה ממנו הבחירה החופשית.

ואולי זוהי תוצאה טבעית שהאדם מביא על עצמו...

בניסוי מעבדה שמו לפני עכבר שתי דוושות. אחת נתנה לו מים ובשניה קיבל זרם חשמלי מענג. מהרגע שהעכבר גילה את הדוושה השניה, הוא המשיך להפעיל אותה עד אפיסת כוחות. האם העכבר לא יכול היה לשתות? בודאי שיכל. האם מישהו כפה את העכבר לבחור בכך? הוא היה חופשי לחלוטין. מה קרה כאן? העכבר בחר שוב ושוב בבחירה של העונג

החומרי ולאט לאט הרס את כח הבחירה, עד שגם כאשר ידע בשכלו העכברי שהוא חייב להפסיק, כבר לא היה מסוגל.

לא כל אחד שעושה מעשה מסויים – הוא באמת חופשי. פעמים רבות אנו עבדים לרצונותינו החומריים בלא בחירה אמיתית בטוב.

וכפי שכותב ריה"ל בשירו:

"עבדי זמן – עבדי עבדים הם

עבד ה' – הוא לבדו חופשי"